

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

І. КОЗУБОВСЬКА, У. МИХАЙЛИШИН

**ПСИХОДАГНОСТИКА В ДІЯЛЬНОСТІ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ВНЗ**

(методичні рекомендації)

СЕРІЯ:

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ВНЗ

ББК 88.8

К 19

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор Поліщук В.А.
кандидат психологічних наук, доцент Вовканич М.Д.

Відповідальна за випуск:

кандидат психологічних наук, ст.викладач Смук О.Т.

Затверджено на засіданні вченої ради факультету суспільних наук
(протокол № 2 від 4 листопада 2014 р.)

ВСТУП

Сьогодні Україна переживає значні труднощі в соціально-економічному розвитку. На думку багатьох учених, одним із найважливіших чинників оптимального вирішення насущних глобально-кризових проблем, є високий професіоналізм і творча майстерність спеціалістів всіх галузей народного господарства. Отже, цілком зрозуміло, якою актуальною сьогодні є проблема підвищення якості освіти, забезпечення професійної компетентності фахівців поряд із формуванням у них позитивних особистісних властивостей. У вирішенні цього важливого завдання значну роль покликані відіграти психологічні (або соціально-психологічні) служби вищих навчальних закладів, діяльність яких спрямована на створення умов для повноцінного гармонійного розвитку студентів, реалізації їх наявних і потенційних особистісно-професійних можливостей. Зазвичай, у ВНЗ України мова йде про психологічну службу, проте, оскільки психологічна служба повинна вирішувати актуальні соціально-психологічні проблеми, очевидно, її назва мала б бути соціально-психологічна служба ВНЗ, тим більше, що діяльність психологічної служби забезпечується не тільки психологами, але й соціальними педагогами, соціальними працівниками.

Одним з найбільш важливих напрямків діяльності соціально-психологічної служби вищого навчального закладу є психодіагностика, деякі особливості якої розглядаються в пропонованих методичних рекомендаціях.

Розділ І. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.

Слід підкреслити, що на сьогоднішній день психологічні служби функціонують далеко не у всіх вищих навчальних закладах України. Фактично, психологічна служба у системі вищої освіти України робить тільки перші кроки і багато питань щодо її діяльності вимагають подальшого обговорення і вирішення, а також ґрунтовних наукових досліджень. Водночас, зауважимо, що в багатьох зарубіжних країнах є значні теоретичні напрацювання і практичні здобутки в організації діяльності соціально-психологічних служб в системі вищої освіти. До таких країн, зокрема, належать Сполучені Штати Америки.

Аналіз наукової літератури, бесіди з практичними працівниками соціально-психологічних служб у вищих навчальних закладах США, відомих як Student Affairs (Student Services), дає підставу зробити висновок про те, що вони виникли досить давно (Оберлін коледж – 1869 р.; Гарвардський університет – 1890 р.; університет Чікаго – 1892 р.), виходячи з практичних потреб, а пізніше їх діяльність була теоретично обґрунтована вченими. На початкових стадіях розвитку вищої освіти в США існувала практика, коли викладачі (т'ютори) проживали разом зі студентами в студентських містечках (кемпусах) і контролювали життя студентів, особливо їх дисципліну, причому, цей контроль здійснювався різними викладачами окремо щодо дівчат і хлопців. Ці викладачі отримали назву Student Affairs practitioners, тобто «фахівці у студентських справах», іноді їх також називають «радники» або «консультанти».

На сьогоднішній день у кожному вищому навчальному закладі США є структурна одиниця, яка називається «Студентська Служба» (Student Services). Вона має свого декана (Dean of Student Services). Оскільки навчання для кожного студента здійснюється за індивідуальним планом, то ця служба є дуже важливою у житті студента. Від подачі документів на вступ і до виконання випускних формальностей – з усіма питаннями студенти звертаються до студентської служби. Хоч її структура та функції дещо різняться залежно від ВНЗ та бюджету, загалом вона може в себе включати:

- student registration (набір студентів, переведення та прийняття студентів з інших вузів, видання дипломів та виписок, планування випускної церемонії і т.д.);

- financial aid (фінансова допомога малозабезпеченим студентам – це оплата навчання, кошти на купівлю підручників, кошти на бензин, та кошти на догляд за дітьми поки батьки на заняттях);

- disability services (різноманітні послуги для студентів з обмеженими можливостями: перекладач для глухонімих, навчальні матеріали, виконані шрифтом для сліпих, запис підручників на аудіо, створення субтитрів для відеоматеріалів, нагляд за студентами, які здають письмові екзамени в індивідуальному порядку і т.д.);

- career services (допомога студентам, які ще не визначилися у виборі майбутньої професії, різні тести на виявлення нахилів та здібностей, проведення виставок, де роботодавці рекламують свої підприємства, проведення екскурсій та демонстрації з метою самореклами і т.д.);

- veteran affairs (працюють з військовими, котрі за законом отримують освіту на пільгових умовах);

- student success center (допомога тим, хто відстає у навчанні). Викладачі чи студенти-добровольці залучаються до надання допомоги неуспішним студентам;

- international services (допомога студентам, котрі приїхали на навчання в США з інших країн);

- academic advising (допомога студентам у складанні індивідуального плану навчання: коли, де, як, і на котрі курси треба записатися, що робити, якщо там вже немає вільних місць, якими ресурсами коледжу чи ВНЗ можна скористатися і т.п. У великих ВНЗ бувають спеціальні посади: transfer advisor – той, який працює із студентами, котрі щойно перевелися з іншого вузу, як правило, нижчого рівня акредитації, вже пройшли якісь курси, і тепер мають вирішити, до якої саме програми, тобто спеціальності, вони хочуть прикріпитися і що для цього потрібно. Далі з ними працюють program advisors. Слід відзначити, що часто й викладачі виконують цю роль;

- counseling (допомога шляхом консультування; консультанти нерідко виконують ті ж самі функції, що й advisors, але крім того допомагають розв'язати різні соціальні і психологічні проблеми: брак мотивації, насилля в сім'ї, тривала хвороба, депресія, цілі в житті, як творчо

використати свій час, і т.п. Вони мають вищу освіту зі спеціалізацією у психологічному консультуванні чи спорідненій спеціальності);

- online student services (новий тип послуг, який розвивається для тих, хто здобуває освіту переважно через інтернет, і покликаний дублювати всі ті послуги, які отримуються традиційними студентами).

Аналіз наукової літератури свідчить, що коло обов'язків працівників соціально-психологічних служб у ВНЗ США надзвичайно широке. Вони допомагають студенту правильно обрати майбутню спеціальність, зорієнтуватися в різних програмах, підготуватися до інтерв'ю, оформити пакет документів, включаючи резюме, забезпечують інформацією про кар'єрні можливості. Під час навчання радники виявляють труднощі у навчанні студента, надають індивідуальні консультації з метою їх подолання; надають допомогу студенту, який перебуває у кризовому стані, переживає стрес, депресію, включаючи направлення у реабілітаційні центри; працюють зі студентами з особливими потребами; виявляють умови проживання студентів і дають рекомендації щодо їх поліпшення; проводять спеціальні семінари, тренінги, спрямовані на стимуляцію особистісного зростання кожного студента, формування адекватної самооцінки, встановлення дружніх відносин з однокурсниками; інформують студентів випускних курсів щодо ринку праці і можливостей працевлаштування, консультують студентів щодо відповідності їх кваліфікації вимогам роботодавців. Радники також беруть участь в організації і проведенні різних свят у ВНЗ (свято знань, свято випускника та ін..). Вони підтримують тісні контакти з керівництвом вищого навчального закладу, академнаставниками, викладачами, представниками інших вищих шкіл та громадських організацій, беруть участь у прийомі на роботу нових співробітників і оцінці навчальних програм.

До професійної підготовки фахівців соціально-психологічних служб вимоги досить високі. Вони повинні пройти дворічні програми спеціалізації (основні дисципліни: система освіти, психологія, право, комунікація, консультування, індивідуальна і групова робота, менеджмент та ін.). Після закінчення навчання можуть отримати диплом магістра (Master of Education, Master of Arts). Про важливість професійної підготовки фахівців у цій галузі свідчить наявність докторських програм з отриманням відповідного ступеня (Ed.D or Ph.D).

Отже, діяльність соціально-психологічної служби у вищих навчальних закладах США є плідною і дуже різносторонньою і, безперечно, заслуговує уваги і використання окремих форм роботи у вітчизняних ВНЗ.

Що стосується України, то історія становлення психологічної служби ВНЗ, фактично, розпочалася ще в радянський період, коли вперше така служба була створена в 1977 році на базі Казанського державного університету (КДУ) при кафедрі педагогіки і психології. Її мета і завдання зводилися до формування і розвитку у студентів потреби і навичок самоврядування і самоконтролю в навчальній діяльності на всіх психологічних рівнях: 1) взаємин (міжособистісні стосунки між викладачем і студентом і між студентами в спільній діяльності); 2) поведінки (індивідуальна і колективна поведінка всіх учасників учбового процесу); 3) діяльності (власне учбова діяльність і її психологічна проблематика); 4) психічних станів (кожного з учасників учбового процесу). Ці рівні визначали конкретний зміст і форми роботи психологічної служби на той період в КДУ. Проте широкого розповсюдження психологічна служба у вищих навчальних закладах в період існування СРСР не отримала.

Повністю поділяємо думку вітчизняної дослідниці О.Кайріс, що системна робота із створення психологічної служби в освітній галузі розпочалася в Україні з 1991 р., коли в Інституті психології ім. Г.С. Костюка АПН України був створений новий підрозділ – Центр психологічної служби в системі освіти. У 1993 р. було розроблено і прийняте перше положення про психологічну службу системи освіти. 7 липня 1998 р. спільним наказом Міністерства освіти України та Академії педагогічних наук України було створено Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи як головну організацію психологічної служби, що здійснює методичне керівництво усією психологічною службою системи освіти. 23 квітня 2004 р. вперше в історії Української держави Колегія Міністерства освіти і науки України розглянула питання про стан і перспективи розвитку психологічної служби системи освіти. Колегія схвалила «Стратегію розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2008 р.». Саме 23 квітня вважається Днем практичного психолога в Україні. У квітні 2008 р. на засідання Колегії Міністерства освіти і науки схвалено Концепцію

розвитку психологічної служби системи освіти на період до 2012 р. У 2009 р. була прийнята нова редакція Положення про психологічну службу системи освіти України.

Безперечно, психологічна служба у ВНЗ є частиною психологічної служби системи освіти України і тісно зв'язана, насамперед, з шкільною психологічною службою. Як і в діяльності шкільного психолога, у ВНЗ психологічна служба теж працює за двома основними напрямками: актуальний і перспективний. Актуальний напрямок орієнтований на вирішення щоденних проблем, які виникають у навчально-виховному процесі; у формуванні особистості, її поведінки, спілкуванні. Перспективний напрямок спрямований на розвиток індивідуальності кожного студента, на формування його готовності до творчої діяльності в суспільстві. Завдання психологічної служби ВНЗ – створення психологічних умов для розвитку здібностей студентів, гармонійного формування їх особистості.

Звичайно, ці два напрямки взаємозв'язані і підпорядковані досягненню основної мети діяльності психологічної служби ВНЗ – формуванню психологічної готовності до життєвого самовизначення кожного студента.

Психологічна готовність до життєвого самовизначення включає: а) сформованість на високому рівні психологічних структур самосвідомості; розвиток потреб, моральних установок, ціннісних орієнтацій; б) становлення індивідуальності як результату розвитку і усвідомлення своїх здібностей та інтересів кожним студентом. Психологічна готовність передбачає певний рівень зрілості особистості, сформованість механізмів, які забезпечують можливість безперервного росту і розвитку особистості.

Проблеми, які доводиться вирішувати психологічній службі школи і ВНЗ, теж мають багато спільного. Проте, звичайно, є й певні відмінності. Зрозуміло, що проблеми, які виникають у студентів, відрізняються від проблем школярів стосовно навчання, наукової і громадської роботи, побутового і особистого характеру. До того ж, студенти відрізняються більшою самостійністю, у них більш виражене прагнення до саморозвитку і самовдосконалення, а, значить, яскравіше виявляється потреба дізнатися, порадитися, отримати інформацію від фахівця-психолога.

Психологічна служба ВНЗ – інтегральне явище, яке повинне об'єднувати в собі основні структурні одиниці: психологічну діагностику

(індивідуальну і групову), консультування, психологічну профілактику, пропаганду психологічних знань, соціально-психологічну адаптацію студентів у навчально-професійній діяльності, підвищення рівня їх загальної і психологічної культури.

Багато вчених основними в діяльності психологічної служби ВНЗ вбачають завдання психологічної підтримки і супроводу студентів у професійному розвитку і співвідносять технологію психологічного супроводу студентів з етапами професійного навчання: адаптацією, інтенсифікацією та ідентифікацією. На етапі адаптації (перший курс) – завдання психологічної служби полягає в наданні допомоги студентові в адаптації до нових умов життєдіяльності, що передбачає: діагностику готовності до навчально-пізнавальної діяльності, мотивів навчання, ціннісних орієнтацій, соціально-психологічних установок; допомогу в розвитку навчальних умінь і регуляції своєї життєдіяльності; психологічну підтримку першокурсників у подоланні труднощів самостійного життя і побудові комфортних взаємин з однокурсниками і педагогами; консультування першокурсників, що розчарувалися у вибраній спеціальності; корекція професійного самовизначення при компромісному виборі професії. На етапі інтенсифікації (другий і третій курси) функції психологічної служби зводяться до діагностики особистісного й інтелектуального розвитку, надання допомоги у вирішенні проблем, що виникають у взаєминах з однокурсниками і педагогами, а також в суто особистих стосунках. Відповідно тут необхідні технології розвиваючої діагностики, психологічного консультування, корекції особистісного і інтелектуального профілів. На етапі ідентифікації (четвертий і п'ятий курси) завдання психологічної служби полягають у наданні допомоги в знаходженні професійного поля реалізації себе, підтримці в осмисленні сенсу майбутньої життєдіяльності. Головне – допомогти випускникам професійно самовизначитися і знайти місце роботи.

Можна погодитися з таким підходом в цілому, проте зауважимо, що виокремлення етапів і, відповідно, специфіки психологічного супроводу, є дещо умовним, тому що на першому курсі у студентів часто виникають не тільки труднощі в адаптації, але й різні проблеми в особистому житті.

На сьогоднішній день в багатьох ВНЗ України функціонують психологічні служби (Дніпропетровський національний університет,

Луганський національний університет, Харківський національний педагогічний університет та ін.), кожний з яких має суттєві здобутки в різних аспектах організації діяльності психологічної служби.

Певний досвід діяльності психологічної служби у ВНЗ має Ужгородський національний університет, де Центр психологічної служби УжНУ був створений у 2008 році і спочатку функціонував на громадських засадах, що не стало перешкодою для його успішної діяльності, яка забезпечувалася в основному працівниками кафедри психології і педагогіки та кафедри соціології і соціальної роботи. У 2012 році структурний підрозділ отримав посади штатних працівників, що дозволило інтенсифікувати роботу Центру, який було перейменовано у Соціально-психологічну службу ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Сьогодні Соціально-психологічна служба УжНУ включає Центр соціологічних досліджень і Центр психологічної допомоги.

Метою діяльності Соціально-психологічної служби є створення оптимальних умов для успішного забезпечення навчально-виховного процесу у ВНЗ шляхом: а) надання психологічної допомоги студентам на різних етапах їх професійного становлення; надання психологічної допомоги викладацькому складу та працівникам ВНЗ у вирішенні професійних та особистісних проблем за їх запитом; в) проведення досліджень в галузі психології і соціології та управління соціальними процесами, створення і підтримання нормативно-методичної та інформаційної бази досліджень з метою підготовки пропозицій і обґрунтувань для розробки програм соціального розвитку університету та їх успішної реалізації.

Основними напрямками роботи Центру психологічної допомоги є: психологічний супровід професійного становлення студента; корекційно-профілактична діяльність; консультування; психодіагностична діяльність; психологічний супровід студентів з особливими потребами; робота з викладачами і працівниками університету.

Психологічна служба УжНУ співпрацює з органами охорони здоров'я, правоохоронними структурами, органами соціального захисту, з громадськими і благодійними вітчизняними і зарубіжними організаціями і сприяє повноцінному особистісно-професійному розвитку студентів; оптимізації навчального процесу; ефективній адаптації студентів-

першокурсників; проводить консультування з різних питань; здійснює пропаганду здорового способу життя тощо.

Діяльність психологічної служби УжНУ в порівнянні з подібними структурами інших ВНЗ має певну специфіку. По-перше, крім інтенсифікації навчально-виховного процесу, велика увага зосереджена на роботі з молодими студентськими сім'ями (інформаційна робота з планування сім'ї, здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я; семінари-тренінги «Підготовка до батьківства», «Попередження конфліктних ситуацій в родині», «Навички поведінки у конфліктних ситуаціях»; тематичні дискусії; індивідуальні і групові бесіди, консультації; консультування вагітних, які навчаються в університеті тощо).

По-друге, значна робота здійснюється зі студентами з обмеженими можливостями. В УжНУ відкрито перший на Закарпатті комп'ютерний клас для незрячих студентів. Спеціальне програмне забезпечення допомагає цим людям активно навчатися. Програмне забезпечення можна копіювати, встановлювати на інших комп'ютерах. Воно зручне у користуванні. Також на вході до основного корпусу університету був встановлений метроном, що полегшує орієнтацію незрячим студентам.

Не можна не згадати про роботу соціально-психологічної служби зі студентами-іноземцями. В Ужгородському національному університеті навчається близько 400 студентів із зарубіжних країн. Більша частина – це студенти, які прибули на навчання з Індії. Фахівцями соціально-психологічної служби була розроблена спеціальна анкета на англійській мові і розповсюджена серед іноземних студентів. Анкетування, а також індивідуальні бесіди зі студентами дозволили виявити основні труднощі адаптації іноземних студентів до життя і навчання в українському ВНЗ і вжити відповідних заходів.

Важливим аспектом роботи психологічної служби УжНУ є розвиток волонтерського руху. Волонтерство є суттєвою складовою громадянського суспільства. За допомогою волонтерства: в суспільстві підтримуються і підсилюються такі загальнолюдські цінності, як милосердя, турбота, допомога; люди реалізують свої можливості, повністю розкривають свій людський і професійний потенціал; встановлюються зв'язки, які сприяють вирішенню важливих життєвих питань багатьох людей.

У волонтерському русі дуже багато позитивних аспектів, які варто використати у професійній підготовці майбутніх фахівців, зокрема соціальних працівників, психологів, педагогів. Волонтерство дозволяє людині в значній мірі реалізувати почуття особистої громадянської відповідальності. Водночас, волонтерство – це важлива сходинка для подальшого професійного розвитку.

Цілеспрямована робота психологічної служби може суттєво сприяти підвищенню ефективності навчально-методичної і виховної роботи ВНЗ, повноцінному особистісному й інтелектуальному розвитку студентів на всіх етапах навчання, формуванню у студентів здібностей до саморозвитку і самовиховання, вихованню соціально-активної особистості.

Одним з найважливіших напрямів діяльності соціально-психологічної служби ВНЗ є діагностична робота, аналіз якої здійснено в розділі II.

РОЗДІЛ 2.

ДІАГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Психодіагностика посідає чільне місце в діяльності психологічної служби ВНЗ. Фактично, більшість функцій служби безпосередньо або опосередковано зв'язані з психодіагностичною роботою.

Зупинимося на аналізі особливостей психодіагностики в діяльності психологічної служби ВНЗ.

Перш за все відзначимо, що психологічна діагностика виділилася з психології і почала активно формуватися на рубежі ХХ століття, виходячи з вимог практики.

Слово діагноз – грецького походження. Воно означає “розпізнавати”. Отже, діагностика – це постановка діагнозу. Завдання психодіагностики полягає в тому, щоб дати достовірну інформацію про різні сторони людської психіки, виявити можливі відхилення в психічному розвитку, шляхи їх усунення, корекції.

Як відзначає Ю.Гільбух, в окремих випадках об'єктом психологічного діагнозу можуть бути індивіди з неординарними здібностями. В таких випадках мова йде не про корекцію, а про прискорений подальший розвиток.

Ю.Гільбух виділяє психодіагностику часткову, яка охоплює тільки окремі риси психічної індивідуальності (темперамент, характер, здібності) або ж окремі поступки, психічні стани, а також цілісну. Цілісний діагноз, як правило, виникає як результат синтезу багатьох часткових. Хоч іноді буває і навпаки: часткове пізнається через цілісне. Існує оперативний (короткочасний) діагноз і довготривалий. Цілісна психодіагностика дає довготривалі результати.

Слід підкреслити, що у практиці роботи окремих психологів проявляється тенденція до ігнорування диференціації, яка має місце в завданнях психолога-дослідника (науковця) і психолога-практика.

Звичайно, психолог в певній мірі повинен бути дослідником. Але при цьому він не повинен забувати, що дослідження проводиться ним не ради самого дослідження, отримання цікавих результатів щодо психологічного розвитку індивіда, а ради того, щоб дати певні практичні рекомендації,

вибрати ефективні засоби впливу, створити оптимальні умови для формування особистості.

Постановка психологічного діагнозу, як правило, - це вибір психологом однієї з кількох робочих гіпотез стосовно причин виникнення тих чи інших відхилень в психічному розвитку і поведінці індивіда. Всі гіпотези перевірити досить важко, тому слід починати з тих, які здаються найбільш вірогідними.

Психодіагностика включає строго формалізовані методики і малоформалізовані методики.

До перших відносяться тести, опитувальники, методики проективної техніки і психофізіологічні методики. Для них характерна певна регламентація, об'єктивізація процедури дослідження (точне дотримання інструкції, невтручання), стандартизація (єдині критерії обробки і представлення результатів діагностичних експериментів), надійність.

Ці методики дають можливість зібрати діагностичну інформацію у відносно короткі терміни в тому вигляді, який дає можливість порівнювати індивідів кількісно і якісно.

До малоформалізованих методик слід віднести спостереження, бесіди, інтерв'ю, аналіз результатів діяльності.

Ці методики, як відзначає К.Гуревич, дають цінну інформацію про людину, особливо тоді, коли предметом вивчення виступають такі психічні процеси і явища, які мало піддаються об'єктивізації (наприклад, слабо усвідомлювані суб'єктивні переживання), або ж є дуже динамічними, швидко змінюються (наприклад, настрої).

Слід підкреслити, що ці методики вимагають багато часу, високого рівня професійної підготовки.

Отже, як відзначалося вище, до строго формалізованих методик відносяться, насамперед, тести.

Тест – це психодіагностичний метод, який являє собою спеціально складене завдання (або ряд завдань), які пропонуються індивіду з метою виявлення у нього наявності або відсутності певних властивостей, здатності виконати ту чи іншу роботу.

Сучасна психодіагностика користується такими основними видами тестів, як тест інтелекту, тести досягнень, тести креативності, проективні тести.

Тести інтелекту застосовуються для виявлення розумових здібностей індивіда. Це – в основному, задачі на логічні відношення, судження за аналогією, узагальнення, словесну або конструктивно-технічну кмітливість.

Тести досягнень розраховані на виявлення рівня конкретних знань, орієнтації в тому чи іншому виді діяльності, наявності певних умінь і навичок.

Тести креативності використовуються для дослідження ступеня розвитку в індивіда творчих здібностей, здатності висловлювати нові оригінальні ідеї, швидко орієнтуватися в проблемних ситуаціях і розв'язувати проблемні задачі.

Проективні тести призначені для цілісного вивчення особистості. Вони являють собою задачі, зміст яких стосується моральних позицій або ситуацій, на які кожна людина реагує по-своєму. Ці реакції характеризують її особистісні установки, моральні якості.

В основі проективних тестів лежить механізм проекції, у відповідності з яким неусвідомлювані повністю індивідом позитивні і, особливо, негативні характеристики він схильний віднести до інших людей, а не до себе. При застосуванні цих тестів про людину судять на основі того, як вона оцінює складні ситуації, дії інших людей в цих ситуаціях, які властивості їм приписує.

Тести можуть бути індивідуальними і груповими, усними і письмовими, бланковими, предметними, апаратурними і комп'ютерними, вербальними і невербальними.

Індивідуальні тести – це такий вид методик, коли взаємодія експериментатора з досліджуваним відбувається один на один.

Це дає можливість експериментатору спостерігати за мимовільними реакціями, мімікою, станом досліджуваного і отримати таким чином додаткову інформацію.

На жаль, індивідуальне тестування вимагає багато часу і далеко не завжди працівники служби психологічного забезпечення мають можливість використовувати його.

Більш економним є групове тестування. Проте в цих випадках набагато менші можливості для встановлення взаєморозуміння з досліджуваним. До того ж, при груповому тестуванні важче виявити випадкові стани досліджуваного, які можуть негативно вплинути на

результати тестування (хворобливість, тривожність, втомленість, пригніченість).

Отже, у тих випадках, коли результати тестування є надто важливими для досліджуваного, бажано все-таки проводити індивідуальне тестування.

Індивідуальні тести можуть проводитися і усно, і письмово, групові – письмово.

Бланкові тести представлені у вигляді окремих бланків, де подана інструкція для виконання завдання, можливо, пропонувані зразки.

В предметних тестах матеріал тестових завдань представлений у вигляді реальних предметів (деталей, конструкцій, геометричних фігур).

Апаратурні тести – це тип методик, які вимагають використання спеціальних технічних засобів для вивчення реакцій, особливостей сприймання, мислення, пам'яті.

На жаль, ці тести, як і комп'ютерні, поки що недостатньо використовуються в службі психологічного забезпечення ВНЗ через недостатню технічну оснащеність.

Вербальні і невербальні тести розрізняються за характером матеріалу. У вербальних тестах основним змістом роботи досліджуваних є операції з поняттями, мислительні дії, які здійснюються у словесно-логічній формі.

У невербальних тестах матеріал представлений у наочній формі (картинки, схеми, графіки).

Опитувальники – це група психодіагностичних методик, в якій завдання представлені у вигляді питань і тверджень.

У них не можуть бути правильні чи неправильні відповіді. Вони тільки виражають ставлення людини до тих чи інших положень, висловлювань, її згоду чи незгоду з даним твердженням.

Опитувальники можуть бути закритого і відкритого типу.

В перших – запропоновані варіанти можливих відповідей. Досліджуваний повинен тільки вибрати ту відповідь, яку вважає правильною.

В других – сформульовані запитання, але відповідь повинен дати досліджуваний цілком самостійно.

Опитувальники закритого типу легші для обробки, відкритого – дають іноді дуже цікаву, можливо, навіть неочікувану інформацію.

Працівники психологічної служби ВНЗ у своїй роботі повинні оптимально поєднувати опитувальники закритого і відкритого типу.

Методики проективної техніки використовуються переважно в тих випадках, коли необхідно оцінити особистість в цілому, а не виявляти її окремі якості. Суттєвою ознакою цього виду методик є використання в них невизначених стимулів, які досліджуваній повинен сам доповнити, інтерпретувати.

В цій групі методик відповіді на завдання теж не можуть бути правильними або неправильними. Мета проективних методик відносно “замаскована”, тому досліджуваному важко вгадати, які відповіді є найбільш доцільними в тому чи іншому випадку.

В практиці роботи служби психологічного забезпечення повинні використовуватися і так звані психофізіологічні методики.

Вони діагностують природні особливості людини, зумовлені основними властивостями її нервової системи.

Індивідуальні відмінності, зумовлені властивостями нервової системи, не визначають змісту психічного. Вони позбавлені оціночного підходу до індивіда, адже не можна категорично стверджувати, які властивості нервової системи кращі, а які гірші. В одних життєвих обставинах краще проявляють себе люди з одними властивостями нервової системи, а в інших – з іншими (наприклад, десь потрібна блискавична реакція, а десь якраз не слід поспішати). Ці методики індивідуальні. Вони мають чітке теоретичне обґрунтування: психофізіологічну концепцію індивідуальних відмінностей, властивостей нервової системи та їх проявів.

Психодіагностику, як правило, пов’язують з тестуванням і деякі практичні психологи впевнені, що основа їх діяльності - це тестування.

Між тим, використання тестів не є абсолютно необхідною умовою психологічного діагнозу, а самі тестові методики далеко не завжди виконують діагностичні функції.

І.Дубровіна підкреслює, що недосвідчені психологи можуть захопитися тестуванням, оскільки вважають, що саме таким шляхом, співставляючи отримані дані з “ключем”, найлегше поставити об’єктивний діагноз.

Але це хибні уявлення, бо не можна сподіватися, що стандартизована процедура дасть змогу повно і точно пізнати індивідуальність людини.

Класичні тестові методики не створені для вивчення конкретної живої людини, яка перебуває в тих чи інших реальних умовах.

К.Гуревич взагалі наголошує, що тест не можна вважати точним інструментом вимірювання психічних явищ, хоч певну оцінку деяких сторін психіки він дає.

Незважаючи на те, що тести як метод психодіагностики були запропоновані більш ніж століття тому (Гальтон, Біне та ін.), ставлення до них з боку вчених-теоретиків і практичних працівників продовжує залишатися неоднозначним. Безперечно, тести дають певну інформацію про окремі сторони психічної діяльності (пам'ять, увагу, мислення, уяву, темперамент тощо), але занадто захоплюватись тестами не слід. Ставитись до результатів тестування треба досить обережно. Дані, отримані з допомогою одного тесту, доцільно перевірити, застосувавши інший тест. Наприклад, при тестуванні індивід виявив властивості переважно меланхолічного типу темпераменту. Проте експериментатор, спостерігаючи за поведінкою індивіда, зробив висновок, що результати тестування, можливо, не відповідають дійсності. Тому необхідно запропонувати інший тест на визначення темпераменту, як додаткові використати тести на визначення типу нервової системи, рівня тривожності і т.п. Якщо виявиться, що в індивіда досить чітко виражені риси сильного типу нервової системи, низький рівень тривожності, то результати першого тестування, згідно з якими індивід відноситься до меланхолічного типу темпераменту, очевидно, справді невірні.

Дані, отримані з допомогою тестування, слід перевірити даними використання інших методів психологічного дослідження.

Для постановки правильного діагнозу психологу не досить використати набір тестових методик, як нами вже підкреслювалось раніше. Він повинен виявити джерела, фактори, механізми найбільш суттєвих впливів на формування особистості, прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки подій дитинства з особливостями психічного розвитку особистості, врахувати специфіку змісту необхідних умов в кожному віковому періоді.

Як правило, наявний стан психічного розвитку індивіда може бути правильно оцінений тільки в світлі всієї попередньої історії його розвитку.

Історію розвитку особистості часто називають психологічним анамнезом. Як відомо, анамнез – поняття медичне, яке у вузькому

значенні слова означає історію розвитку хвороби. В широкому – включає і дані про сім'ю хворого, умови його життя і т.п.

Відповідно, психологічний анамнез – це історія індивідуального психічного розвитку особистості.

Серед малоформалізованих методик, які можуть використовуватися працівником служби психологічного забезпечення ВНЗ, слід відзначити, насамперед, спостереження.

З його допомогою можна зібрати багатий фактичний матеріал безпосередньо з життя і діяльності людини. Це метод, при якому цілеспрямовано і планомірно сприймаються і фіксуються різноманітні прояви психічної діяльності людей.

Підкреслимо, що фіксація фактів є обов'язковою для досягнення більшої достовірності інформації. Записи можуть бути суцільними і вибірковими.

В умовах діяльності психологічної служби ВНЗ важко вести суцільні записи, оскільки тут немає такої можливості. Тому здебільшого практикуються вибіркові записи. Можна запропонувати таку найпростішу схему для фіксації результатів спостереження:

Таблиця 1.

Прізвище досліджуваного	Ситуація, в якій проходило спостереження	Опис фактів поведінки	Аналіз	Висновки
-------------------------	--	-----------------------	--------	----------

Спостереження може бути суцільним і вибірковим, короткочасним і довготривалим, безпосереднім і опосередкованим.

Спостереження, якщо воно здійснюється на високому професійному рівні, може дати надзвичайно цінну інформацію спеціалісту Про студента чи викладача. Це може бути загальна інформація про зовнішні і внутрішні стійкі особливості індивіда, яка накопичується протягом тривалого періоду часу і впливає на формування загального підходу до індивіда. Інформація може стосуватися тільки готовності індивіда до спілкування. Нарешті, інформація про реальний стан індивіда, його можливості, настрої в даний конкретний момент, в процесі взаємодії з ним. Таку інформацію як необхідну умову ефективного спілкування можна отримати на основі аналізу спеціальних сигналів, які виконують інформативні і регулятивні функції.

Сигналом може бути зовнішній вигляд людини, міміка, жести, поза, погляд. Людина може жестикулювати як мимовільно, так і довільно.

Як вважає О.О.Бодальов, жести, які спостерігаються у індивіда на протязі тривалого періоду часу, дають іноді підставу для висновку про наявність тієї чи іншої властивості.

Особливе значення для визначення істинного емоційного стану під час спілкування має мимовільна жестикуляція. Багато вчених, досліджуючи жести, прийшли до висновку, що існує кореляція між різними мимовільними жестами і певними емоційними станами, думками людей.

Так, у людей, які перебувають у стані емоційної напруги і конфлікту, можна часто спостерігати різні рухи, більшість яких полягає у потиранні чола, носа, підборіддя, вух, чуба і т.п. Рухи, які свідчать про тривожність, проявляються у посиленій міміці рота, покусуванні губ, відкидання з чола волосся, яке ніби заважає. Це можуть також бути маніпуляція з гудзиками, розкручування і закручування авторучки і т.п.

Жест “рука підпирає щоку” означає роздуми про щось.

Якщо підборіддя опирається на долоню, вказівний палець біля щоки, а інші – нижче рота – це класичний жест негативної оцінки партнера чи інформації, яка йде від нього.

Нахил мимоволі голови набік може означати певну зацікавленість.

Цікавий жест, який часто спостерігається в процесі спілкування, - захоплення носа в долоню. Він може свідчити про зосередженість, напружене обдумування чогось, іноді доповнюється закриванням очей, але може виражати й несподіваний легкий переляк, стурбованість.

Про нервовість, тривожність, підозрілість, недовір’я співрозмовника можуть свідчити міцно стиснуті руки.

Іноді людина під час спілкування мимовільно прикриває рукою рота. причому частіше це робиться лівою рукою і свідчить про настороженість, недовір’я, небажання щирості, відвертості контактів.

Досить цікаві положення стосовно інформації про партнера по спілкуванню (частково використані нами) обґрунтували американські вчені. Вони поділили людей на три групи: візуалісти, аудіалісти, кінестетики, які по-різному сприймають інформацію і яких можна розпізнати при уважному спостереженні за деякими конкретними ознаками.

Так, на думку дослідників, візуаліст розмовляє швидко і голосно, часто робить паузи, ніби змальовуючи "з картини" ту інформацію, яку збирається вербалізувати. Тримається прямо, плечі розправлені, надає перевагу досить солідній відстані від партнера по спілкуванню. Оцінює все критично, у самого дещо завищена самооцінка.

Аудіаліст - малорухливий, жестикуляція практично відсутня, для самоконтролю використовує не відчуття, а розум, логіку, не любить контакту очей, мовлення однотонне, ніби на одній ноті. Під час розмови найчастіше дивиться не в очі співбесіднику, а уважно вивчає його чоло. Рідко вживає займенник "я". Не любить брати на себе відповідальність.

Кінестетик дуже рухливий. При спілкуванні весь подається вперед, дистанція до партнера дуже близька, любить торкатися партнера руками. Часто вживає займенник "я". Всю інформацію пропускає через себе, через свої почуття.

Візуаліст - особа, яка мислить образами. Для неї важливо уявити собі що-небудь, блискавично "намалювати" в мозку образ, картину. Тільки після цього вона по-справжньому зможе сприйняти інформацію, висловити свою думку.

Аудіаліст обов'язково повинен почути якусь інформацію, логічно обробити її, осмислити.

У кінестетика при сприйманні інформації в першу чергу активізується сфера почуттів. Він повинен не тільки почути, але й відчути, пережити, пропустити через себе інформацію.

Отже, у багатьох випадках повного взаєморозуміння не можна досягти тому, що не враховуються індивідуальні особливості сприймання інформації різними людьми або, за словами Р.Бендлера та Дж.Гріндера, тип модальності.

Врахування емоційних станів при спілкуванні теж має неабияке значення.

Емоції в момент спілкування з тим, хто є об'єктом психодіагностики, можуть бути найрізноманітніші, а емоційний стан суттєво впливає на поведінку, на рішення, які приймаються. Емоційний стан може вплинути і на ставлення до партнера по спілкуванню, іноді не дозволяючи об'єктивно сприймати як самого партнера, так і ту інформацію, яка йде від нього.

Розглянемо деякі емоційні стани, які найчастіше спостерігаються при спілкуванні з різними людьми. Насамперед, це страх, який може бути

різної інтенсивності: від легкого переляку до жаху. Емоція страху більш-менш чітко проявляється у зовнішньому вигляді і не викликає значних труднощів у діагностуванні.

Коли людина відчуває страх, в її рухах проявляється скутість, порушується їх координація. Спостерігається тремтіння (пальців рук, ніг, іноді, всього тіла). З'являється піт на чолі, над верхньою і під нижньою губою, що можна легко помітити.

Як правило, при страхові ширше відкриваються очі, розширюються зіниці. Мають місце зміни в голосі і мовленні. Сила звуку знижується, іноді людина переходить на шепіт, а тембр підвищується. Темп мовлення стає повільним, збільшуються паузи між складами, словами, фразами. При сильному страхові іноді допускаються стилістичні, граматичні помилки, не характерні для даного індивіда в нормальному стані. Збільшується дистанція між співбесідниками. Людина підсвідомо віддаляється від джерела страху.

З людиною, яка перебуває у подібному емоційному стані, досягти взаєморозуміння важко. Вона може в такому стані виражати згоду, стверджувати те, що від неї вимагають, але це короточасні прояви "взаєморозуміння", якого, по суті, немає.

Гнів також може бути різної інтенсивності: від найелементарнішої емоційної негативної реакції (злегка насупитись) до проявів обурення. Емоції гніву досить легко діагностуються. Вся поза людини напружена, пальці рук стиснуті, голос сильний з інтонаціями загроз. У мовленні можуть з'явитися досить грубі, навіть нецензурні слова, звороти. Людина переходить не тільки на підвищений тон, але зривається на крик.

Гнів найчастіше виникає у процесі спілкування і викликається якоюсь необережністю, нетактовністю у спілкуванні. Тому слід бути уважним до досліджуваного під час комунікації, щоб мати змогу своєчасно виправити помилку. Якщо ж людина з якоїсь причини перебуває в емоційному стані гніву ще до початку спілкування, то краще утриматися від контактів, доки вона заспокоїться і зможе спокійно вислухати і адекватно сприйняти інформацію.

Досить легко по зовнішньому вигляду людини можна визначати емоції суму, горя. У таких випадках рухи стають сповільненими, млявими, голос тихий, невиразний, мовлення може перериватися тривалими паузами, глибокими зітханнями. На питання досліджуваній відповідає

неохоче, може настільки заглибитися в себе, що не чує звертання. Плечі опущені, погляд сумний.

Бесіда з людиною, яка перебуває в подібному емоційному стані, не буде ефективною. Зміст всього сказаного буде проходити поза її свідомістю. Найкраще у таких випадках підбадьорити, заспокоїти людину, а ділове спілкування перенести на більш сприятливий для цього час.

Емоційні стани страху, гніву, відрази виражають негативні реакції індивіда. Радість – це в своїй основі реакція на щось позитивне. Здавалося б, перебуваючи в цьому стані, людина легше йде на контакт. Дійсно, людина, переповнена радістю, мимовільно зменшує дистанцію спілкування, ніби подається назустріч співрозмовнику. Але разом з тим сильна радість, виявляється, теж перешкоджає ефективному спілкуванню. Людина не може глибоко осмислювати інформацію, адекватно реагувати на неї, бо вона вся в полоні своїх почуттів. Причому, якщо людина радісно збуджена, темп мовлення стає швидким, окремі склади слів "ковтаються", що не дозволяє правильно зрозуміти її.

Інформацію про досліджуваного можна отримати, спостерігаючи не тільки за його поведінкою, але й за його зовнішнім виглядом. Наприклад, фізичні вади, різні диспропорції, відповідність або невідповідність фізичного розвитку віковим нормам.

Цікавими можуть виявитися дані про наявність вираженої схильності до маскулінізації або фемінізації. Бувають випадки, коли чоловік за своїм зовнішнім виглядом, манерами поведінки нагадує швидше жінку, і навпаки.

Обличчя може бути приємним, неприємним, ніжним, грубим, більш або менш виразним, іноді смішним, навіть кумедним. Слід звернути увагу на особливі прикмети (шрами, родимі плями і т.п.).

Одяг людини (дорогий, екстравагантний, акуратний, дешевий, сильно поношений, не відповідає розміру, сезону і т.п.) теж є джерелом додаткової інформації в процесі спостереження.

Спостереження дає певну інформацію і про тип нервової системи, темперамент, оскільки врівноваженість, неуврівноваженість, рухливість, інертність, сила нервових процесів проявляються у зовнішньому вигляді, рухах, міміці, діях людини.

Дуже важливо відмітити наявність або відсутність у людини невротичних проявів: гра будь-чим (одягом, гудзиком, ручкою),

неспокійний погляд, шмигання носом, гримаси, кусає нігті, червоніє, блідне, пітніє, поправляє волосся, тремтіння рук, запинки у розмові, розсіяність, тривожність, істеричний сміх, швидка втомлюваність, нерішучість і т.п.

Наукове психологічне спостереження відрізняється від звичайного життєвого тим, що воно проводиться за певною програмою, планом, відзначається цілеспрямованістю, об'єктивністю. Це дає змогу тому, хто досліджує, відповідним чином спрямувати свої спостереження, звернути увагу на ті факти, які характеризують досліджувану властивість, відокремити в них істотне від неістотного, головне від другорядного, зафіксувати основні факти і зробити на основі їх аналізу належні висновки.

Фактами, які доводиться при цьому спостерігати, є рухи, дії, висловлювання, пози, вирази обличчя. Мета спостереження полягає в тому, щоб розкрити ті психологічні зв'язки і відношення, що виявляються у цих фактах, з'ясувати ті цілі, думки, почуття, наміри, якими люди керуються у своїх діях.

Вивчення психіки методом спостереження поєднано з рядом труднощів, які породжуються тим, що зв'язок між психічними властивостями індивіда і їх зовнішніми проявами не простий, а складний. Він часто буває і суперечливий. Суперечність породжується складністю тієї життєвої ситуації, яка визначає дії, вчинки індивіда, і ставленням до неї самого індивіда. Для переборення цих труднощів і правильного розкриття психічних властивостей індивіда, що виявляються в діяльності, необхідно не обмежуватись поодинокими їх проявами, а вивчати якомога повніше, всебічніше, ширше факти, що характеризують ці властивості.

Величезне значення при цьому має психологічна культура спостережливості. Уміння спостерігати і правильно інтерпретувати факти обов'язкове для психолога.

При плануванні спостереження доцільно з'ясувати для себе такі моменти: на які питання має дати відповідь спостереження (мета, завдання); об'єкт спостереження, предмет, ситуація; умови проведення спостереження (час і способи проведення спостереження); існування норм, критеріїв, за якими слід оцінювати явища, які спостерігаються (проблема валідності); проблема об'єктивності при спостереженні; можливість повторного спостереження; вибір способу фіксації результатів

спостереження; вибір способу обробки та аналізу результатів спостереження та ін.

В ідеальному випадку психолог не обмежується можливостями проведення прямого спостереження, безпосереднім і єдиним учасником якого є він сам, а вдається до опосередкованого спостереження, тобто пропонує зібрати певну інформацію про особливості особистості іншим спостерігачам. Дані, отримані різними спостерігачами, повинні бути перевірені на об'єктивність, надійність, валідність.

Найпростіший шлях визначення об'єктивності спостереження - співставлення результатів спостерігачів і визначення відповідності у процентному відношенні.

Слід підкреслити, що можливості застосування методу спостереження все ж досить обмежені. По-перше, використовуючи цей метод, психолог не може втручатися у природний хід подій, повторити ситуацію. По-друге, іноді дуже довго доводиться очікувати ситуацію, в якій могли б проявитися саме ті властивості досліджуваного, які цікавлять психологічну службу. По-третє, отримана інформація важко піддається кількісній обробці.

Ці недоліки в значній мірі можуть бути нейтралізовані в експерименті.

Розрізняють експеримент лабораторний і природний. Використання лабораторного експерименту в роботі служби психологічного забезпечення є на сьогоднішній день досить проблематичним, оскільки його проведення вимагає відповідної технічної оснащеності.

Природний експеримент полягає у створенні спеціальних ситуацій, які не порушують загального ходу подій, але дають змогу тим чи іншим характерним властивостям досліджуваного проявитися повно і чітко.

Дуже важливим при цьому є те, що ні сам досліджуваний, ні інші навіть не підозрюють, що відбувається цілеспрямоване вивчення особистості, тому результати експерименту відзначаються великою достовірністю.

Ефективним методом вивчення особистості є бесіда, яка дає можливість отримати різносторонню інформацію про особистість індивіда в процесі безпосереднього спілкування з ним. В бесіді можуть бути виявлені особливості характеру індивіда, складові спрямованості його особистості, мотиви його поведінки, деякі факти біографії, його ставлення

до них. Бесіда повинна бути завжди добре підготовленою. В одних випадках вона проводиться за строго визначеним планом, де передбачені основні запитання, їх послідовність, що дає змогу точно зафіксувати і обробити отримані дані. В деяких випадках бесіда проходить в більш вільній формі, але це ускладнює становище експериментатора, створює труднощі при обробці даних, хоч самі дані можуть бути навіть більш цікавими, ніж у першому випадку. Найкраще проводити бесіду не в присутності інших (хоч і такий варіант можливий, а іноді навіть доцільний), в спокійній, невимушеній обстановці, атмосфері доброзичливості, взаємної поваги і довір'я.

Ефективність бесіди зростає, якщо при її проведенні дотримуватись певних правил. Зокрема, починати бесіду з тематики, яка не є неприємною для індивіда, щоб він охоче включився в спілкування. Психолог повинен бути уважним в процесі бесіди, ставити не прямі запитання, які іноді можуть викликати ніяковість, а опосередковані. Краще поставити ряд дрібніших запитань, ніж одне велике. Треба домогтися того, щоб запитання викликало бажання обговорити дану проблему, дати розгорнуту відповідь, а не тільки відповіді «так» або «ні». Для більшої достовірності деякі питання можна повторити в трохи іншій формі. Взагалі ж всі питання, які ставляться, повинні бути чіткими, лаконічними, зрозумілими. Не слід зловживати часом проведення бесіди.

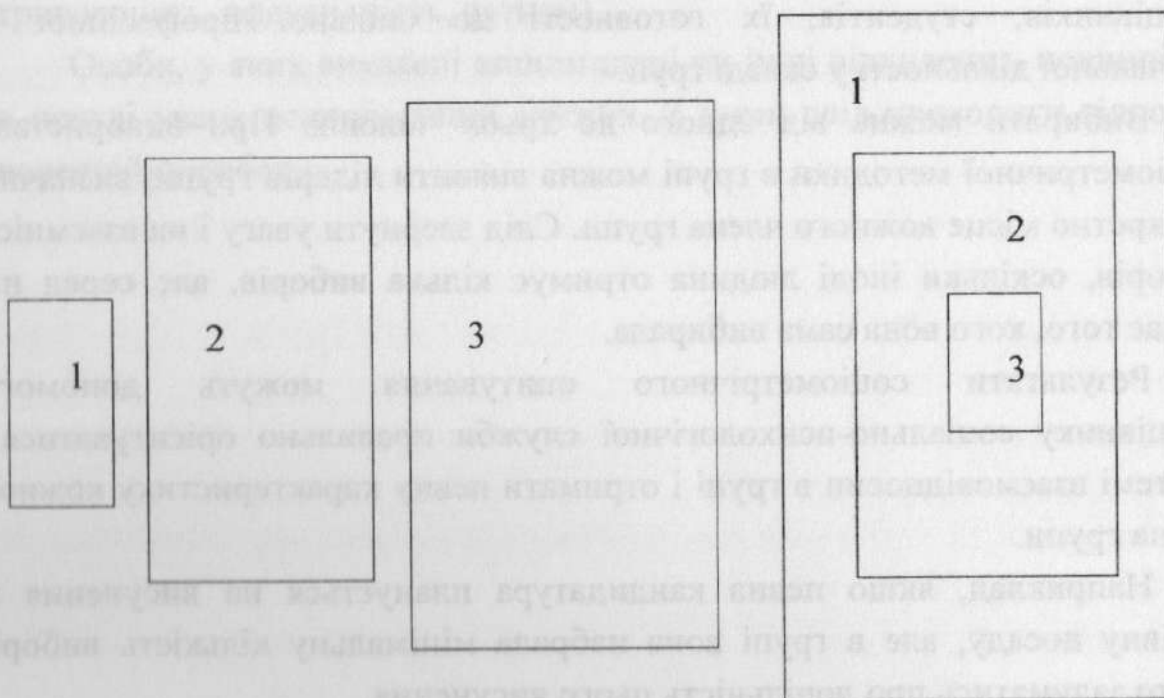
Певне значення у психодіагностичній роботі служби психологічного забезпечення ВНЗ має біографічний метод. Це метод синтетичного опису людини як особистості і суб'єкта діяльності, який дозволяє досить ґрунтовно вивчити життєвий шлях індивіда.

Розробка теоретичних основ біографічного методу почалася на початку ХХ ст. Перше комплексне біографічне дослідження, яке охопило всі вікові етапи і сфери життя людини, здійснила Шарлота Бюллер. Спочатку біографічний метод обмежувався ретроспективним описом минулих етапів життя людини, пізніше почав включати аналіз актуальних можливих подій майбутнього. Джерелом біографічної інформації виступає сам індивід, події середовища та його реакція на них.

Дані про життя індивіда можна отримати в усному і письмовому вигляді, у формі відповідей на анкети, спеціальні опитувальники. Велике значення має аналіз різних офіційних та особистих документів.

Біографічний метод включає різноманітні конкретні методики. Наприклад, досліджуваному пропонується схематично зобразити своє минуле, сьогоденне і майбутнє, а також зв'язок між ними у вигляді кіл різного діаметру (квадратів). Аналізуючи зображення, слід врахувати, що, як правило, чим більший розмір кола, тим більш значимим є для особистості даний період життя.

Розглянемо конкретний приклад: .

Малюнок 1

Малюнок 2

На малюнку 1 минуле представлено як малозначущий період життя, його вплив на сьогоденне незначний. Найбільші надії пов'язані з майбутнім. Які саме, чому - все це слід уточнити в бесіді.

На малюнку 2 для індивіда найбільш значимим є його минуле, майбутнього майже нема. Це може свідчити про повну зневіру індивіда, песимізм, байдужість до життя взагалі, переконаність в тому, що для нього все в житті втрачено. До таких осіб треба бути особливо уважним.

Досить ефективним методом вивчення особистості є метод аналізу продуктів діяльності людини. Суть цього методу в тому, що деякі психічні процеси і властивості особистості вивчаються опосередковано, на основі вивчення матеріальних результатів (продуктів) діяльності людини. Як правило, все, створене людиною, несе в собі певну інформацію про цю людину. Це можуть бути листи, малюнки, моделі, різні письмові роботи, включаючи навіть службові звіти, доповідні і пояснювальні записки тощо.

Заслуговує на увагу працівників соціально-психологічної служби ВНЗ метод соціометрії. Без застосування цього методу важко обійтись при вивченні мікроклімату в колективі, вивченні психологічної сумісності працівників, студентів, їх готовності до спільної професійної чи навчальної діяльності у складі груп.

Вибирати можна від одного до трьох чоловік. При використанні соціометричної методики в групі можна виявити лідерів групи, визначити конкретно місце кожного члена групи. Слід звернути увагу і на взаємність виборів, оскільки іноді людина отримує кілька виборів, але серед них немає того, кого вона сама вибирала.

Результати соціометричного опитування можуть допомогти працівнику соціально-психологічної служби правильно орієнтуватися в системі взаємовідносин в групі і отримати певну характеристику кожного члена групи.

Наприклад, якщо певна кандидатура планується на висунення на керівну посаду, але в групі вона набрала мінімальну кількість виборів, варто задуматись про доцільність цього висунення.

Важливе значення в діяльності соціально-психологічної служби ВНЗ має метод незалежних характеристик, мета якого – збір даних про особистість з різних, не залежних одне від одного джерел. Останнє, підкреслимо, є дуже суттєвим.

Незалежні характеристики дають багатий матеріал для отримання повного уявлення про особистість.

Всі отримані матеріали повинні детально аналізуватися, узагальнюватися, виключаючи при цьому можливість проявів суб'єктивізму в оцінці особистості.

Необхідно підкреслити, що тільки використовуючи всі методи психодіагностичного дослідження, можна отримати найбільш повну і достовірну інформацію про досліджувану особистість.

Психодіагностика допомагає отримати цінну інформацію про особистість, зокрема, характер перебігу психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, увага, увага), її емоційно-вольову сферу, особливості темпераменту, характеру, здібностей.

Особливо важливе значення має виявлення в процесі психодіагностики тих чи інших відхилень у психічному розвитку особистості. Це можуть бути, наприклад, акцентуації характеру (демонстративний, сензитивний, гіпертимний, нестійкий, астенічний типи), відхилення у спрямованості (потреби, ідеали, інтереси, переконання, установки), чи її емоційно-вольовій сфері (підвищена тривожність, афективність, аутизм).

Особи, у яких виявлені вищезгадані чи інші відхилення, повинні бути в центрі уваги психологічної служби. З ними слід проводити відповідну корекційну роботу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму: монографія / В. Л. Погрібна. – К.: Алерта, 2008. – 336 с.
2. James R. The Handbook of Student Affairs Administration / R. James. – San Francisco, CA: Jossey-Bass, 313 p.
3. Jordan G. Student Services / G. Jordan. – San Francisco, CA: Jossey-Bass, 357 p.
4. Bok D. Universities and the Future of America / D. Bok. – Duke Universities Press, 1990. – 136 p.
5. Буренкова О. М. Педагогические условия эффективности обучения в высших учебных заведениях США / О. М. Буренкова. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – 110 с.
6. Зеер Э. Ф. Психология профессий: Учеб. пособ. для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
7. Гильбух Ю.З. Психодиагностика в школе / Ю.З.Гильбух. – М.: Знание, 1989. – 80с.
8. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба / И.В.Дубровина. – М.: Педагогика, 1991. – 232 с.
9. Гуревич К.М. Что такое психологическая диагностика / К.М.Гуревич. – М.: Знание, 1985. – 80 с.
10. Леонгард К. Акцентуированные личности / К.Леонгард. – К.: Вища шк., 1989. – 375 с.
11. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навч.посібник. – К.: Каравела, 2008. – 336 с.
12. Комінко С.Б., Кучер Г.В. Кращі методи психодіагностики: Навч.посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 406 с.
13. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред.П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
14. Щекин Г.В. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешности и поведению: Монография. – К.: МАУП, 1995. – 672 с.
15. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П.Фетискин. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 490 с.